

- Рисін В.В.**
РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ТА
ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 233
- Кравченко О.В.**
ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 237

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

А.О. Єпіфанов,

д.е.н., проф., Українська академія банківської справи

В умовах процесу фінансової глобалізації економічне зростання будь-якої країни неможливе без створення ефективно функціонуючої банківської системи. Досвід провідних країн світу свідчить, що саме банківська система повинна стати фундаментом для національної фінансової системи. На цьому акцентували увагу представники МВФ під час травневого візиту до України. Саме реформування банківської системи є найбільш жорсткою умовою, що висувається МВФ до уряду нашої країни для продовження співпраці з Міжнародним валютним фондом. Тому головне завдання уряду, Національного банку та Верховної Ради полягає у покращенні ефективності банківського сектора економіки.

Необхідно зазначити, що розробка нової концепції розвитку банківської системи України повинна містити у собі наступні етапи:

1. Детальне вивчення поточної ситуації у банківському секторі.
2. Визначення головних цілей функціонування банківської системи України.
3. Окреслення головних проблем, які перешкоджають досягненню банківською системою поставлених перед нею цілей.
4. Розробка комплексного підходу до покращення ефективності роботи банківського сектора України.

На сьогоднішній день стан банків, як і стан економіки України в цілому, значною мірою залежить від ефективності діяльності НБУ. В першому кварталі 2000 р. банківська система демонструвала надзвичайно високу ліквідність, що було досягнуто завдяки відмові від фінансування ресурсами НБУ дефіциту державного бюджету. При цьому питання контролю за рівнем інфляції, яке завжди турбувало НБУ, вдало вирішувалось завдяки використанню монетарних агрегатів та виваженому підходу до динаміки зміни головних їх співвідношень.

Інфляція на сьогоднішній день має чисто монетарне походження, а сама монетарна політика є досить виваженою, про що свідчать дані табл. 1. Це дозволяє утримувати пропозицію грошей на досить високому рівні та тримати під жорстким контролем темпи зміни рівня інфляції.

Єпіфанов, А.О. Стан і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] / А.О. Єпіфанов // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. - Вип. 3. - 1999. - С. 7-14. 7

Таблиця 1

Грошова маса в Україні в 2000 р.

Грошові агрегати	Станом на				Зміни за квартал, %
	1.01	1.02	1.03	1.04	
Готівка за межами банків (М0), млн. грн.	9583	8777	8962	9465	98,8
Банківські резерви, млн. грн.	2395	2934	3244	3103	129,6
Грошова база, млн. грн.	11978	11711	12206	12568	104,9
Грошова маса (М3), млн. грн.	22070	22048	22971	24219	109,7
Частка готівки в грошовій базі, %	80	75	73	75	-
Частка гривні в грошовій масі, %	75	73	74	75	-

Найбільшим досягненням Національного банку та уряду України у напрямку покращення ефективності банківської системи є відчутне збільшення обсягу резервів банків, що є гарною перспективою для подальшого втілення в життя головних цілей монетарної політики – зменшення рівня інфляції та збільшення обсягу промислового виробництва.

Окрім цього, збільшення обсягу резервів банківської системи є перепоною для фінансових криз, які час від часу виникають у світі та значно погіршують перспективи розвитку національних економік.

Що стосується позитивних факторів, які впливають на розвиток банківської системи України, то до них, в першу чергу, слід віднести успішну реструктуризацію євробов'язань та політичну стабільність держави.

Реструктуризація євробов'язань свідчить про те, що міжнародні інвестори та фінансові інституції планують і надалі співпрацювати з нашою державою, досить високо оцінюють перспективи розвитку банківської системи та економіки України в цілому. Але в той же час не можна не зазначити про наявність факторів, що негативно впливають на перспективи розвитку вітчизняної банківської системи. В першу чергу, це проблеми у взаємовідносинах з МВФ.

За відсутності фінансування з боку МВФ Національний банк вимушений здійснювати виплати даному фонду з власних резервів. Загальний обсяг виплат за перше півріччя 2000 р. становив 590 млн. дол. Поки що це не позначається на поведінці НБУ на валютному ринку, але невідомо, як він буде реагувати на зниження валютних резервів до 500-600 млн. дол. Саме цей рівень є таким, нижче якого спускатися не

слід, тому що за ним набуває актуальності питання національної безпеки України. Тому взаємовідносини МВФ з Україною, а точніше перспективи цих відносин, визначають собою потенційну ефективність банківської системи держави та вірогідність досягнення НБУ головної цілі монетарної політики – мінімізації рівня інфляції та зростаючих темпів розвитку економіки держави.

Звісно, що одним із факторів, які визначають перспективи розвитку банківської системи, є ефективність роботи кожного окремо взятого банку. На теперішній час більш-менш ефективно в Україні працюють 150-160 комерційних банків.

Добре відомо, що банківську систему "цементують" "системні" банки, яких зараз вісім: Промислово-інвестиційний банк, "Україна", Укрсоцбанк, Укресімбанк, Ощадбанк, Приватбанк, банк "Аваль" та Перший український міжнародний банк. Саме вони підтримують банківську систему за умов появи фінансових криз та максимально використовують перспективи її зростання при економічній стабільності у державі.

Національний банк проводить активну політику щодо консолідації банківського капіталу, стимулюючи таким чином збільшення надійності та ліквідності банків. Саме це є головним критерієм успіху банківської системи у боротьбі за кожного окремого вкладника та довіру населення. Які ж підходи до покращення ефективності власної діяльності використовують комерційні банки України?

Сьогодні вагома частка бюджетних коштів (близько 5 млрд. грн., що складає четверту частину усіх запозичених банками коштів) сконцентрована у чотирьох системних банках, при цьому у деяких банків обсяги депозитних рахунків більш ніж удвічі вищі за залишки на поточних рахунках юридичних осіб.

Відбувається помітне розшарування банків "другого" ешелону. Зараз їх налічується близько 50 з активами від 0,1 до 1 млрд. грн., що в сумі складає 25-30 % активів банківської системи.

Ряд комерційних банків, що мають фінансово надійних засновників, змінили власне керівництво, а разом з цим і концепцію розвитку, а також почали виявляти активність в обслуговуванні зовнішньоекономічних операцій і великих грошових потоків на енергоринках та в інвестиційно-промисловій сфері. Саме пошук нових напрямків використання фінансових ресурсів дозволяє банкам не тільки не збанкрутувати, але й агресивно розвиватися на ринку.

Серед банків з такою агресивною політикою можна виділити Український кредитний банк, "Надра", "Фінанси і кредит", Правекс-банк та інші.

Ефективність (прибутковість) діяльності середніх за розміром банків, як правило, вища, ніж у більших за розміром банків, і вони є доволі надійними, але відсутність значних фінансових потоків значно стримує їх розвиток та негативно впливає на спроможність національної банківської системи щодо реалізації потенціалу власного розвитку.

Висновки щодо поточного стану розвитку банківської системи України та основних перспектив її розвитку підтверджують дані табл. 2.

Таблиця 2

Основні показники діяльності банківської системи України*

Показники		Станом на		
		01.01.99 р.	01.01. 2000 р.	01.04.2000 р.
Активи	млрд. грн.	4848,5	65,3	56,9
	млрд. дол.	14,1	12,5	10,5
Вільні ресурси (каса + коррахунки)	млрд. грн.	4,4	8,8	13,0
	млрд. дол.	1,3	1,7	2,4
Капітал	млрд. грн.	4,3	5,8	5,9
	млрд. дол.	1,3	1,1	1,1
Вклади населення	млрд. грн.	3,1	4,3	5,3
	млрд. дол.	0,9	0,8	1,0
Кредитний портфель	млрд. грн.	5,8	6,6	8,1
	млрд. дол.	3,1	2,6	3,1
Питома вага "проблемних" кредитів в кредитному портфелі	%	30	22	23
в т.ч. "системних" банків	%	35	33	27
Доходи станом на 01.04.2000 р. за квартал	млрд. грн.	6,9	8,5	2,3
	млрд. дол.	2,0	1,6	0,4
Питома вага "процентних" доходів	%	67	58	55
Прибуток	млрд. грн.	0,43	0,44	0,18
	млрд. дол.	0,13	0,08	0,03

*Бізнес. – 30 (393). – 24 липня 2000 р. – С. 10.

Можливо, головним досягненням банківської системи є деяке повернення довіри до неї з боку населення. Так, протягом 1999 р. обсяг вкладів населення у банках України збільшився майже на 30 %.

вкладів населення у банках України збільшився майже на 30 %. Показники за перший квартал 2000 р. свідчать про ще більше підвищення довіри населення до банківської системи: зростання вкладів населення за I квартал 2000 р. майже дорівнювало аналогічному показнику за усьов 1999 р.

Якщо у відносинах банків з населенням є відчутний прогрес, то цього не можна сказати про відносини банківського сектора з підприємствами, тобто з реальним сектором економіки. Розуміння проблем розвитку реального сектора існує у обох сторін, але зараз банківський сектор з деяких причин неспроможний іти назустріч представникам реального сектора та задовольнити їх потреби у кредитних ресурсах. У цьому році влада активно декларує прагнення ліквідувати цей недолік.

Потрібно віддати належне уряду України за те, що методи, які застосовуються для стимуляції банків кредитувати економіку держави (зменшення облікової ставки та обов'язкових норм резервування), мають економічне підґрунтя. Ці зусилля сприяли тому, що банківська система стала досить ліквідною. Але підвищення обсягів кредитування реального сектора, адекватного темпам збільшення ліквідності банківської системи, не відбулося. Слід підкреслити, що всі кредитні вклади банків складають лише 10 % ВВП. В розвинутих країнах цей показник більше в декілька разів, що свідчить про ключову роль банківської системи у покращенні ситуації в реальному секторі.

Питання проблемності повернення кредиту підприємствами реального сектора економіки України завжди турбувало вітчизняні банки. На теперішній час неповернення кредитних ресурсів складає близько 25 % від загального обсягу кредитів, наданих підприємствам банками України. В результаті, банки компенсують ці втрати за рахунок встановлення для інших, тобто платоспроможних клієнтів, високої ставки відсотка, зменшуючи таким чином перспективи їх розвитку.

Проблема полягає ще й у тому, що можливості банку впливати на підприємство-боржника є вельми обмеженими. Закон України "Про банкрутство" був створений виключно в інтересах боржника, тому швидко повернути власні кошти за рахунок ініціювання та здійснення банкрутства банк на даний момент неспроможний. Окрім цього, зараз збільшилася кількість випадків, коли боржники звертаються до арбітражного суду з вимогою визнати договір позики недійсним. Парадоксальним є те, що суд досить часто йде назустріч позивачам.

Тепер, коли дефіцит кредитних ресурсів значною мірою ліквідовано, очевидно, що головною причиною низького рівня банківського кредитування реального сектора є не відсутність грошей, а загальний,

не кращий стан української економіки та нормативна незахищеність представників банківського сектора.

Щодо довгострокового кредитування реального сектора, то тут банки не передбачають перспективного розвитку подій. Більшість фахівців дотримуються думки, що за відсутності довгострокового фінансового планування на державному рівні та розміщення так званих "курсних маяків" довгострокове кредитування перетворюється на ілюзію.

23 травня 2000 р. питання кредитування банками реального сектора були розглянуті на зустрічі промисловців та підприємців з представниками банківського та страхового бізнесу. Головним питанням, на яке звертали увагу промисловці, було створення можливостей для отримання дешевих кредитів за процентною ставкою 8-15 % на строк від одного року до трьох.

Слід зауважити, що сьогодні довгострокове кредитування практично неможливо через наступні причини:

- багато підприємств є збитковими, і їх кредитування пов'язане зі значним ризиком;
- не існує довгострокового планування на державному рівні;
- занадто неефективно працює процедура банкрутства підприємств, внаслідок чого інтереси банків є набагато менш захищеними, ніж інтереси боржників;
- нестабільна та конфіскаційна податкова система примушує підприємства шукати небанківські механізми розрахунків, що лишає банки одного з найважливіших джерел залучення кредитних ресурсів.

Що стосується діяльності НБУ у напрямку покращення загальної ситуації на ринку кредитів для підприємств, то у 2000 р. була обрана виважена політика щодо лібералізації грошово-кредитного ринку. Облікова ставка НБУ зменшилася майже утричі, в два рази зменшилася норма обов'язкового резервування. Ця політика дозволила звільнити додаткові фінансові ресурси для кредитування реального сектора (майже 350 млн. грн.), а також стимулювала зростання інвестицій в економіку країни майже на 18 % (з урахуванням рівня інфляції в 12 % приріст склав 6,8 %).

На думку керівництва Національного банку, таке незначне збільшення обсягу кредитування банками реального сектора, за досить високого рівня ліквідності банківського сектора, пояснюється відсутністю належної кількості платоспроможних боржників, що цілком співпадає з точкою зору представників банків і промисловців. Зараз кожен четвертий кредит є таким, що не повертається, а це позначається на

вартості грошей. З початку року середня ставка кредиту зменшилася з 56 до 47 %, але значну частку у цих відсотках займають старі кредити, що накопичилися за останні роки.

Сьогодні у банків є вільні кошти, але головна проблема – куди їх інвестувати. На жаль, довгострокові кредити поки що складають лише 21,1 % від загального обсягу кредитування.

Цікаво, що законопроект "Про банки і банківську діяльність", як і нині діючий закон, не зовсім відповідає нормам Європейського співтовариства щодо "свободи доступу" іноземних банків на національні фінансові ринки. Наприклад, іноземні банки не можуть проводити комерційну діяльність в Україні через свої філії чи відділення, а повинні створювати дочірній банк-резидент України.

Не виключено, що прагнення України бути ближче до ЄС примусить НБУ рано чи пізно змінити свою позицію стосовно форм присутності іноземного фінансового капіталу в країні, а також інших базових обмежень – на рух капіталу і у сфері валютного регулювання. Власне, НБУ зберігає деякі привілеї для іноземців, що недоступні українським банкам. Нерезиденти можуть здійснювати вклади в капітал банку у вільно конвертованій валюті чи гривнях.

Відповідно до законопроекту НБУ отримує право встановлювати диференційований розмір початкового капіталу для окремих видів банків залежно від їх спеціалізації, але не нижче 25 млн. грн.

Судячи з вимог до капіталу, а також наявності в новому проекті різноманітних понять типу "банківська корпорація", "банківська холдингова група", Національний банк і в подальшому проводитиме жорстку політику укрупнення банків України.

При реєстрації банку, крім традиційних документів (заяви про реєстрацію, статуту тощо) банк повинен буде подавати в НБУ бізнес-план на найближчі три роки та інформацію щодо фінансового стану та ділової репутації всіх учасників, які мають "суттєву участь" в банку. А підставою у відмові реєстрації НБУ може стати наявність у Національного банку доказів, котрі підтверджують відсутність високої ділової репутації або відсутність задовільного фінансового стану засновників.

Характерно, що "наглядом" повноваження Національного банку застосовуватимуться не тільки до банків, але і до осіб, які мають безпосереднє відношення до діяльності банку як афілійовані та споріднені особи банків. Національний банк перевірятиме їх на предмет ділової репутації. З одного боку, звичайно, зросте обсяг роботи працівників Національного банку, але беручи до уваги високий рівень їх кваліфікації, це не призведе до падіння ефективності виконання тих нових

"наглядних" функцій, які будуть покладені на Нацбанк. З іншого боку, це дасть можливість Національному банку покращити ефективність монетарної політики і, як результат, призведе до підвищення ефективності функціонування банківської системи нашої держави. Це, у свою чергу, привернуло б увагу міжнародних кредиторів до економіки України та наповнило б додатковими фінансовими ресурсами банківську систему України, покращуючи її ефективність.

Таким чином, до головних проблем розвитку банківської системи України, які потребують подальшого вирішення, потрібно віднести:

- високу вартість кредитних ресурсів для підприємств;
- низьку частку довгострокових кредитів у кредитному портфелі банків;
- низьку активність банків України в обслуговуванні реального сектора;
- низький рівень кваліфікації співробітників банків стосовно оцінки інвестиційного ризику від надання фінансових ресурсів підприємствам.

Крім цього, потрібно підкреслити наступні досягнення Національного банку України у напрямку реформування банківської системи нашої держави:

1. Зменшення темпів зростання інфляції за умови зростаючих темпів промислового виробництва.
2. Покращення ліквідності банківської системи України.
3. Збільшення надійності українських банків.
4. Підвищення рівня довіри населення до банків, як фінансових установ, які здатні не тільки страхувати інвестиційні ризики, але й генерувати прибуток для інвесторів.
5. Збільшення довіри до банківської системи України з боку міжнародних інвесторів.

ПОРОГОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ БЕЗПЕЧНОГО СТАНУ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СФЕРИ

М.М. Єрмошенко,

д.е.н., Рада національної безпеки і оборони України

Визначення основних критеріїв (характеристик) фінансово-кредитної сфери, за яких її безпека підтримується на належному рівні, має важливе методологічне і практичне значення для забезпечення фінансової безпеки і, в тому числі, безпеки банківської системи. Крім того, критерії, що характеризують фінансово-кредитну сферу, визнача-

ти за її складовими (секторами). Розподіл за вказаними секторами – умовний, тому що всі вони нерозривно пов'язані між собою в єдину систему – фінансово-кредитну сферу держави, яка, в свою чергу, є важливішою складовою економічної системи країни. Наведені нижче критерії (характеристики) та порогові значення індикаторів характеризують *фінансово-кредитну сферу*, яка, по-перше, *притаманна ринковій економіці*, по-друге, *знаходиться в безпечному стані*.

1. *Бюджетний сектор* – зведення до мінімуму дефіциту Державного бюджету, безумовне виконання дохідної та видаткової частин бюджету, державний (внутрішній і зовнішній) борг не сягає небезпечного рівня (загальний – не перевищує 60 % ВВП, а зовнішній – 70 % обсягу річного експорту), а темп його зростання не може перевищувати темп зростання ВВП, сама бюджетна система спроможна забезпечувати повне фінансування запланованих державних витрат і цільове використання бюджетних коштів.

2. *Грошово-кредитний сектор* – обсяг обігових коштів підприємств усіх форм власності знаходиться на рівні, який забезпечує нормальне їх функціонування, відсутні бартер в розрахунках між підприємствами і їх заборгованість бюджету, рівень кредиторської і дебіторської заборгованості не перевищує встановлені нормативи, постійно зростає обсяг безготівкових розрахунків, як в народному господарстві, так і при оплаті населенням товарів і послуг, поступово зменшується обсяг тіньової економіки.

Скорочується відповідно до розгортання безготівкових розрахунків частка грошової маси поза банками (готівка в обігу), збільшуються основні грошові агрегати, емісія (приріст грошової бази) не перевищує встановлені нормативи, знижується рівень доларизації грошового обігу (не має перебільшувати 10 % грошової маси в національній валюті, а обсяг іноземної валюти готівкою до національної валюти готівкою – не більше 25 %), зростає рівень монетизації економіки до значення, яке є достатнім для її забезпечення грошовою масою (не менш ніж 50 % ВВП), вітчизняні валютні кошти повертаються з-за кордону, інфляція в цілому не перебільшує 3,1 % на рік, стають стабільними ціни.

Витримується баланс грошових доходів та витрат населення, відсутня заборгованість із заробітної плати, пенсій, інших соціальних виплат.

Обсяги наданих економіці країни кредитів мають забезпечувати фінансування обігових коштів підприємств в необхідних для їх нормального функціонування розмірах, а також довгострокове інвестування в народне господарство, яке забезпечує економічне зростання